

УДК 336.025.22

ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Розмислов О.М.

FORECASTING FINANCING TERMS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Rozmyslov A.N.

Проаналізовані показники соціально – економічного стану регіонів та принципи прогнозування фінансового потенціалу та фінансовій самодостатності регіонів. Вивчені причини міжрегіональних диспропорцій в Україні та принципи регіональної політики, спрямованої на досягнення ключових цілей, що стоять перед країною в довгостроковій перспективі. Було встановлено, що основним змістом дослідження питань фінансового забезпечення регіонів є вироблення концепції розвитку регіональної економічної системи з урахуванням конкретних економічних і соціальних цілей що стоять перед регіоном. За результатами дослідження сформовані критерії фінансування та відповідні їм показники соціально-економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: фінансування, регіон, соціально – економічний розвиток, прогнозування, розвиток, система.

Постановка проблеми. Соціально-економічний потенціал як показник економічної могутності країни набуває величезне значення в розвитку економіки, особливо в даний період її розвитку, коли в Україні є величезні національні багатства і існує необхідність у створенні економічних, господарських, виробничих, соціальних умов і можливостей для більш інтенсивного розвитку економіки за рахунок якісних чинників зростання.

Соціально-економічний розвиток регіонів, як і в Україні в цілому, наштовхується в останнє десятиліття на дуже серйозні труднощі. В Україні йде процес не соціально-економічного розвитку, а соціально-економічної деградації. Соціально-економічний розвиток - це підвищення життєвого рівня всього населення. В якості цілей соціально-економічного розвитку регіону використовуються такі, як збільшення доходів, поліпшення освіти, харчування та охорони здоров'я, зниження рівня бідності, оздоровлення навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя.

Для оцінки динаміки розвитку доцільно використовувати показники, що оцінюють темпи економічного зростання в регіоні: темпи зростання душевого доходу, продуктивності праці, а також темпи структурної трансформації виробництва і

суспільства. Вплив на темпи економічного зростання - життєво важливе питання для економічної політики як країни в цілому, так і окремого регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам оцінки впливу фінансових ресурсів на стан соціально-економічного розвитку регіонів приділена увага в наукових працях Н. Гавкалова, М. Бутка [1], З. Варналія [2], В. Гейця [3], М. Долішнього, Б. Кліяненка, О. Осики [4], Е. Лібанової [5], Д. Стеценка [6] та ін.

Разом з тим варто визнати, що в Україні розробка комплексних програм розвитку регіонів на основі принципів оцінки фінансових резервів поки не має чіткої та єдиною логіки. Певну складність при розробці регіональної стратегії держави представляє недостатнє методичне та інструментальне забезпечення таких робіт.

Метою статті є вивчення принципів оцінки соціально – економічного стану регіонів та надання рекомендацій щодо рівня фінансування регіону залежно від його фінансової самостійності.

Матеріали і результати дослідження.

Удосконалення механізмів фінансування розвитку регіонів України стає одним з найбільш актуальних питань у сфері підвищення загальної якості управління народним господарством країни. Регіони в Україні мають істотний потенціал розвитку, який за певних умов може стати додатковим джерелом зростання рівня економічного росту країни. Разом з тим існуючі міжрегіональні диспропорції здатні в довгостроковій перспективі виявитися серйозним обмежувачем зростання національної економіки. У цьому зв'язку політика держави щодо регіонів не повинна зводитися до вибудовування міжбюджетних відносин та реалізації окремих інвестиційних проектів. У сучасних умовах невід'ємною частиною стратегії розвитку країни має стати вироблення єдиної регіональної політики, спрямованої на досягнення ключових цілей, що стоять перед країною в довгостроковій перспективі.

Крім визначення ключових завдань і орієнтирів довгострокового розвитку національної економіки необхідно чітко розуміння того, за рахунок

використання яких чинників можна домогтися заявлених цілей. У зв'язку з цим невід'ємною частиною стратегії держави в цьому питанні має стати комплексний прогноз соціально-економічного розвитку країни, що відображає динамічні та структурні характеристики розвитку економіки, в тому числі з урахуванням регіональної компоненти. При цьому необхідною умовою є впровадження нових методичних підходів до прогнозування розвитку регіонів країни.

Комплексний прогноз територіального розвитку країни складається на основі матеріалів, що надходять з органів виконавчої влади на місцях. У свою чергу відповідні департаменти адміністрацій в регіонах самостійно розробляють прогнози на середньо і довгостроковий період, керуючись сценарними умовами.

Фахівці, що розробляють прогнози розвитку регіонів, володіють унікальним набором знань про економіку відповідного регіону. Водночас доводиться визнати, що регіональні кадри часто мало знайомі з сучасним модельним інструментарієм, що практично виключає можливість використання розрахунків необхідного рівня складності і комплексності, що дозволяють забезпечити належну якість прогнозів.

Отримувані показники не пов'язані в єдину розрахункову схему і, є недостатньо узгодженими. Слід брати до уваги той факт, що прогнозна діяльність економічних департаментів адміністрацій в регіонах більшою мірою націлена на супровід бюджетного процесу та поточної діяльності адміністрації усередині регіону і в меншій - на обґрунтування стратегій і програм, тим більше регіонального рівня.

Для підвищення якості робіт з вироблення стратегії регіонального розвитку необхідно створювати методичний апарат і інструментарій, що дозволяє отримувати узгоджені прогнози соціально-економічного розвитку на рівні держави.

В якості цілей соціально-економічного розвитку регіону використовуються такі, як збільшення доходів, поліпшення освіти, харчування та охорони здоров'я, зниження рівня бідності, оздоровлення навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи,

збагачення культурного життя. Деякі з цих цілей ідентичні, але в певних умовах вони можуть мати суттєві відмінності. Обмежені кошти можна направити або на розвиток охорони здоров'я, або на охорону навколишнього середовища. Виникає конфлікт між цілями розвитку. Водночас зрозуміло, що чим більш чистою буде навколишнє середовище, тим здоровіше буде населення і тим більшою мірою буде досягнута кінцева мета - здоров'я людей. Тому в даному випадку конфлікт між цілями не носить абсолютно нерозв'язного характеру. Однак в інших випадках конфлікт цілей розвитку вимагає особливого розгляду і спеціальних методів вирішення.

Відповідно цілям розвитку регіонів будується система критеріїв (характеристик розвитку) і показників, які вимірюють ці критерії. Незважаючи на деякі відмінності між країнами і регіонами в ієрархії цінностей і в цілях розвитку, міжнародні організації оцінюють ступінь розвитку країн і регіонів за деякими універсальними інтегральними показниками.

Поряд з інтегральними показниками можна використовувати і окремі показники розвитку регіону. Серед них:

- національний дохід на душу населення;
- рівень споживання окремих матеріальних благ;
- ступінь диференціації доходів;
- тривалість життя; рівень фізичного здоров'я;
- рівень освіти; ступінь щастя населення.

Доцільно виділяти довгострокові і короткострокові цілі і відповідні їм критерії економічного розвитку країни. Серед довгострокових цілей - становлення і розвиток постіндустріального суспільства, створення робочих місць вищої кваліфікації для майбутніх поколінь, підвищення рівня життя всіх громадян країни, включаючи рівень охорони здоров'я, освіти і культури. Як короткострокові цілі можна розглядати подолання кризи і досягнення конкретних величин приросту валового національного продукту в наступному році, кварталі, місяці і ін. Довгострокові і короткострокові цілі за своїм змістом достатньо сильно розрізняються, заходи з їх досягнення також неоднакові.

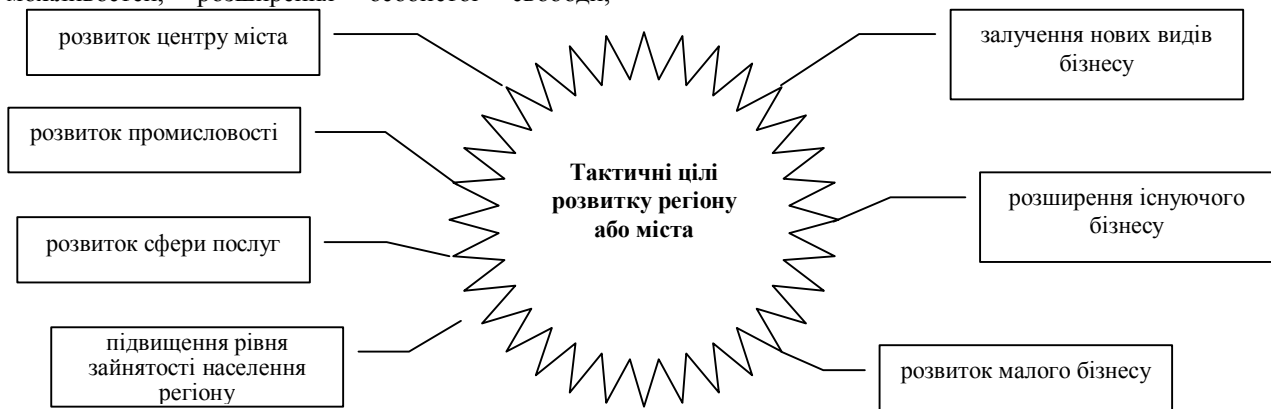

Рис. 1. Тактичні цілі розвитку регіону або міста

Критерії економічного розвитку не завжди відіграють роль цілей або цільових орієнтирів, і навпаки. Нерідко як тактичних цілей регіонального розвитку виступають проміжні завдання, що відіграють роль необхідних умови успішного розвитку. Тактичні цілі розвитку регіону або міста наведені на рис. 1.

Особливе значення у визначенні рівня економічного розвитку регіону мають традиційні показники, що оцінюють рівень виробництва і споживання благ і зростання цього рівня з розрахунку на душу населення (валовий національний дохід (ВНП), валовий внутрішній продукт (ВВП), реальний ВНП на душу населення, темпи зростання цих показників).

У будь-якому регіоні можна виділити основну промисловість, тобто ту, продукція якої в основному вивозиться з регіону, і допоміжне виробництво, продукція якого споживається переважно в межах регіону. Зазвичай при розширенні основного виробництва збільшується і вся обслуговуюча його інфраструктура; виникає так званий мультиплікативний ефект: основне виробництво можна розглядати як своєрідний прискорювач економічного зростання.

Основне виробництво може бути не тільки прискорювачем, але і гальмом розвитку, зокрема в тому випадку, коли кількість робочих місць в основному виробництві скорочується в процесі структурної перебудови. Довгострокове процвітання регіону залежить від того, наскільки розвинена в ньому інфраструктура і наскільки вона готова взяти на себе навантаження нового основного виробництва. Чим більше розвинена інфраструктура (допоміжне виробництво), тим більше гнучкою є вся економіка регіону, тим на більш міцній основі базується його економічний розвиток і процвітання.

На стадії індустріального розвитку в місті або регіоні діють закономірності, зумовлені роллю провідних галузей, «локомотивів індустрії», які створюють так званий мультиплікативний ефект і визначають весь хід розвитку міста або регіону в цілому. Провідна галузь створює додаткові робочі місця, вся інша інфраструктура міста як би обслуговує основне виробництво. У цих умовах нерідко формуються міста з моногалузевою структурою, коли одне або декілька підприємств однієї галузі визначають стан економіки та соціальної сфери всього міста.

На постіндустріальній стадії розвитку міста або регіону головним чинником, що визначає його добробут, стає рівень розвитку міської інфраструктури. Наскільки розвинені дороги, зв'язок, житловий сектор, сфера послуг та індустрія розваг, наскільки доступні офісні приміщення, наскільки низький рівень злочинності та забезпечений місто кваліфікованими кадрами - все це визначає потенціал розвитку постіндустріального міста. Наскільки вся інфраструктура міста здатна прийняти нові види бізнесу і нових людей,

наскільки швидко і ефективно може вся міська інфраструктура пристосуватися до нових умов - все це визначає потенціал постіндустріального розвитку.

Методологічними передумовами прогнозу фінансових резервів регіону є наступні положення:

1) регіон являє собою цілісну підсистему загальної системи суспільного виробництва;

2) погіршення показників економічної діяльності регіону здатне викликати негативні зміни у функціонуванні всієї системи суспільного виробництва чи соціально-економічної системи суспільства;

3) необхідний рівень результатів функціонування регіональної економічної системи до заданого моменту часу не може бути забезпечений при сформованих інерційних тенденціях регіонального розвитку;

4) перетворення режиму функціонування регіональної економічної системи в рамках існуючої системи територіального управління та при даних ресурсах в заданий термін неможливо.

Процес розробки прогнозу включає в себе три блоки: аналітичний, концептуальний і прогнозний.

У рамках аналітичного блоку необхідно досліджувати внутрішню зв'язаність даних території, визначити суттєві структурні зв'язки, економічне ядро регіональної системи та виробництва, що визначають ефективність функціонування системи в цілому. Це дає можливість визначити ті ланки регіонального господарства, які виконують основну функцію регіону в системі суспільного розподілу праці.

Основним змістом досліджень в рамках концептуального блоку є вироблення концепції розвитку регіональної економічної системи з урахуванням що стоять перед регіоном економічних і соціальних цілей. При розробці концепції регіонального розвитку можна виділити два основних етапи:

1) формування цілей і їх конкретизація у вигляді певних завдань, спрямованих на вирішення відповідних проблем;

2) визначення пріоритетів цілей і завдань економічного і соціального розвитку та розробка на цій основі стратегії регіонального розвитку.

Специфіка цілей, конкретних проблем і чинників розвитку в кожному даному регіоні не дозволяє уніфікувати рішення цієї проблеми.

Основним завданням в рамках прогнозного блоку є визначення кількісних параметрів і показників розвитку регіональної економічної системи в перспективі. При цьому використовуються три типи прогнозів: загальноекономічні прогнози розвитку регіональної економічної системи в цілому; прогнози розвитку окремих галузей і виробництв регіонального господарства; прогнози розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць регіону (міст, районів і т.д.).

Основним методом розробки вказаних прогнозів є складання сценарію перспективного розвитку. У цих сценаріях описуються ймовірні ситуації майбутнього розвитку регіональної економічної системи та її структур, її взаємозв'язок з іншими системами, визначаються оптимальні показники розвитку регіональної економіки при різних поєднаннях факторів і умов регіонального розвитку.

Можна виділити три групи сценаріїв загальноекономічного розвитку регіону:

1) сценарії, які визначаються умовами розвитку економіки країни, що надають вплив на параметри росту виробництва в регіональній системі;

2) сценарії, які визначаються внутрішньорегіональними факторами розвитку виробництва;

3) сценарії загальноекономічного розвитку регіону, що поєднують умови, що складаються при збереженні галузевого підходу до прогнозування розвитку економіки окремих регіонів.

При побудові сценаріїв розвитку окремих галузей і виробництв необхідно керуватися тим, що поєднання факторів та умов розвитку для різних груп галузей різне. Всю сукупність галузей матеріального виробництва необхідно розділити на однорідні групи з точки зору поєднання чинників і умов перспективного розвитку:

1) галузі народногосподарської спеціалізації;

2) галузі регіонального значення.

Для обох груп галузей необхідно розробити два варіанти сценарію або прогнозу розвитку: пошуковий і нормативний.

Прогнозні оцінки розвитку окремих регіонів пов'язані з виявленням в них регіональних мультиплікаторів економічного зростання і можливостей їх ефективного використання на практиці. Для переважно сировинних або аграрних регіонів мультиплікатор зростання полягає в випереджаючому розвитку переробних, доповнюють і обслуговуючих виробництв, а також інфраструктурних галузей.

У регіонах з переважанням підприємств ВПК імпульс зростанню покликана дати конверсія, в процесі якої будуть встановлюватися технологічні зв'язки між військовим і цивільним секторами промисловості, що забезпечують прогресивні структурні перетворення в масштабі регіону.

У регіонах з відносною збалансованістю галузей спеціалізації, доповнюють і обслуговуючих виробництв мультиплікатором зростання має стати технічне переозброєння машинобудування та пріоритетний розвиток високотехнологічних виробництв.

У будь-якому випадку розвиток регіонів пов'язано з певними структурними перетвореннями і зрушеннями в їх економіці.

Таким чином, на рівні регіону можна розглядати такі критерії і відповідні їм показники соціально-економічного розвитку:

ВНП або ВВП (абсолютна величина і на душу населення) і темпи зростання цих показників;

середній рівень доходів населення і ступінь їх диференціації;

тривалість життя, рівень фізичного і психічного здоров'я людей;

рівень освіти;

рівень споживання матеріальних благ і послуг (продуктів харчування, житла, телефонних послуг), забезпеченість домашніх господарств товарами тривалого користування;

рівень охорони здоров'я (забезпеченість поліклініками, аптеками, лікарнями, діагностичними центрами і послугами швидкої допомоги, якість медичних послуг);

стан навколишнього середовища;

рівність можливостей людей, розвиток малого бізнесу;

збагачення культурного життя людей.

В умовах швидкої зміни основних виробництв головним чинником стійкого економічного розвитку стає ступінь розвиненості всієї міської інфраструктури. Це дає підставу по-новому поглянути на роль так званих допоміжних виробництв, оцінити їх як первинний фактор економічного розвитку і запорука його процвітання в майбутньому.

Висновки. Таким чином, вищою метою влади будь-якого рівня при вирішенні питань фінансування того чи іншого регіону є - створення умов для підвищення добробуту і якості життя проживаючих на її території громадян. Коли у громадян є хороша робота і гідна зарплата, нормальні умови для народження і виховання дітей, наявність зручного житла, можливість користування гарантованими послугами охорони здоров'я і соціального забезпечення, коли в наявності політична стабільність, екологічна та громадська безпека, освітні, культурні та дозвіллієві можливості, тоді від них можна чекати творчого підйому і самореалізації в будь-якій сфері діяльності. Для досягнення поставленої мети спрямовуються значні кошти бюджетів усіх рівнів, приватні інвестиції, спонсорська допомога.

На сьогодні складна політико-економічна ситуація в країні створює протиріччя між очікуваннями суспільства, що все більша частина його ресурсів спрямовуватиметься на пріоритетні для нього потреби, такі як соціальна сфера та соціальний захист, і готовністю держави виділяти необхідні для цього кошти.

Література

1. Бутко М.П. Формування інформаційного забезпечення в системі державного управління: монографія / М.П. Бутко, М.Ю. Дітковська. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2010. – 244 с.
2. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2005. – 498 с.

3. Геєць В. М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк Т.С. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України / В.М. Геєць (ред.). – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
4. Кліяненко Б.Т., Осика О.П. Соціально-економічний розвиток господарського комплексу регіону: методика і практика аналізу. – Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2008. – 227с.
5. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.
6. Стеченко Д.М. Програмно-цільова орієнтація в управлінні соціально-економічним розвитком регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1375.pdf>
7. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / [за ред. В.С. Вороніна, Я.А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.

References

1. Butko M.P. Formuvannya informacijnogo zabezpechennya v sy'stemi derzhavnogo upravlinnya: monografiya / M.P. Butko, M.Yu. Ditkovs'ka. – Nizhy'n: TOV «Vy'davny'ctvo «Aspekt-Poligraf», 2010. – 244 s.
2. Regiony' Ukrayiny': problemy' ta priorytety' social'no-ekonomichnogo rozvy'tku: monografiya / za red. Z.S. Varnaliya. – K.: Znannya, 2005. – 498 s.
3. Geyecz' V.M., Ky'zy'm M. O., Klebanova T. S., Chernyak T.S. Modelyuvannya ekonomichnoyi bezpeky': derzhava, region, pidpry'yemstvo / Naukovo-doslidny'j centr industrial'ny'x problem rozvy'tku NAN Ukrayiny' / V.M. Geyecz' (red.). – X. : VD «INZhEK», 2006. – 240 s.
4. Kliyanenko B.T., Osy'ka O.P. Social'no-ekonomichny'j rozvy'tok gospodars'kogo kompleksu regionu: metody'ka i prakty'ka analizu. – Lugans'k : Vy'd-vo SNU im. V. Dalya, 2008. – 227 s.
5. Lyuds'ky'j rozvy'tok regioniv Ukrayiny': analiz ta prognoz (kolekty'vna monografiya) / za red. chl.-kor. NANU, d.e.n., prof. E. M. Libanovoyi. – K. : In-t demografiyi ta social'ny'x doslidzhen' NAN Ukrayiny', 2007. – 328 s.
6. Stechenko D.M. Programno-cil'ova oriyentaciya v upravlinni social'no-ekonomichny'm rozvy'tkom regionu [Elektronny'j resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1375.pdf>
7. Derzhavne upravlinnya regional'ny'm rozvy'tkom Ukrayiny' : monografiya / [za red. V.Ye. Voronina, Ya.A. Zhalila]. – K. : NISD, 2010. – 288 s.

Розмыслов А.Н. Исследования условий финансирования социально-экономического развития регионов

Проанализированы показатели социально - экономического состояния регионов и принципы прогнозирования финансового потенциала и финансовой самодостаточности регионов. Изучены причины межрегиональных диспропорций в Украине и принципы региональной политики, направленной на достижение ключевых целей, стоящих перед страной в долгосрочной перспективе. Было установлено, что основным содержанием исследования вопросов финансового обеспечения регионов является выработка концепции развития региональной экономической системы с учетом конкретных экономических и социальных целей стоящих перед регионом. По результатам исследования сформированы критерии финансирования и соответствующие им показатели социально-экономического развития регионов.

Ключевые слова: финансирование, регион, социально-экономическое развитие, прогнозирование, развитие, система.

Rozmyslov A.N. Research funding conditions of socio-economic development of regions

Analyzed indicators of socio - economic status of regions and principles of forecasting financial capacity and financial sustainability of the regions. Studied the causes of regional disparities in Ukraine and principles of regional policy aimed at achieving the key goals of the country in the long term. It was found that the main content of the research questions of financial security is to develop the concept of regional development regional economic system to the specific economic and social objectives facing the region. The study formed the funding criteria and corresponding indicators of socio-economic development of regions.

Keywords: finance, region, socio-economic development, forecasting, development of the system.

Розмыслов Олександр Миколайович – доц. каф. «Облік і аудит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. roz-m-aleksandr@yandex.ua

Рецензент: Костирко Л.А., доктор економічних наук, професор, завідувача кафедрою фінансів Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Стаття подана 15.05.2014 р.